

ПЛЕНУМ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
П О С Т А Н О В А
21.12.2007 N 11

**Про практику застосування судами
законодавства при розгляді справ
про право на шлюб, розірвання шлюбу,
визнання його недійсним
та поділ спільного майна подружжя**

У зв'язку з прийняттям Сімейного кодексу України (2947-14) (далі - СК) та внесенням суттєвих змін до норм матеріального права, які регулюють правовідносини щодо укладення, припинення шлюбу, визнання його недійсним та майнових прав подружжя, з метою забезпечення правильного й однакового застосування законодавства під час вирішення справ даної категорії Пленум Верховного Суду України **П О С Т А Н О В Л Я Є** дати судам такі роз'яснення:

1. При розгляді справ, які виникають у зв'язку з укладенням, припиненням шлюбу, а також з інших сімейних відносин, необхідно виходити з положень Конституції України (254к/96-ВР), норм СК (2947-14), Цивільного процесуального кодексу України (1618-15) (далі - ЦПК), Закону України від 23 червня 2005 р. N 2709-IV (2709-15) "Про міжнародне приватне право" та інших нормативно-правових актів, що регулюють сімейні відносини.

Згідно зі ст. 11 СК (2947-14) при вирішенні спору суд за заявою заінтересованої сторони може врахувати місцевий звичай, а також звичай національної меншини, до якої належать сторони або одна з них, якщо вони не суперечать вимогам цього Кодексу, інших законів та моральним засадам суспільства.

2. Заява про надання особі, яка досягла чотирнадцяти років, права на шлюб (ст. 23 СК) (2947-14) повинна розглядатися судом в окремому провадженні (ч. 3 ст. 234 ЦПК) (1618-15).

При цьому до участі в справі залучаються один або обоє батьків (усиновлювачів) неповнолітньої особи, піклувальник, особа, з якою передбачається реєстрація шлюбу, а також інші заінтересовані особи.

Заперечення батьків (піклувальників) щодо надання права на шлюб не є підставою для відмови в задоволенні заяви, оскільки головним критерієм для задоволення заяви про надання права на шлюб є встановлення судом факту про відповідність такого права інтересам заявника.

Резолютивна частина рішення повинна відповідати вимогам ч. 2 ст. 23 СК (2947-14), згідно з якою суд надає право на шлюб (а не знижує шлюбний вік), а також містити прізвище, ім'я та по батькові особи, право на шлюб з якою надається судом.

3. Відповідно до ст. 104 СК (2947-14) шлюб припиняється внаслідок смерті одного з подружжя чи оголошення його померлим, а також шляхом його розірвання за заявою подружжя або одного з них судом чи органом реєстрації актів цивільного стану (далі - РАЦС).

Вирішуючи питання щодо відкриття провадження у справі за заявою про розірвання шлюбу, суди мають враховувати, що воно проводиться органами РАЦС лише у випадках, передбачених статтями 106, 107 СК (2947-14). При цьому питання про розірвання шлюбу вирішується незалежно від наявності між подружжям майнового спору.

Розірвання шлюбу судом відбувається: за наявності в подружжя спільних неповнолітніх дітей; за відсутності згоди одного з подружжя на розірвання шлюбу, крім випадків, передбачених ст. 107 СК (2947-14); за спільною заявою подружжя, яке має дітей, відповідно до ст. 109 СК; за позовом одного з подружжя відповідно до ст. 110 СК.

4. Оскільки розгляд справи провадиться в межах заявлених вимог і на підставі поданих доказів, суди згідно зі ст. 119 ЦПК (1618-15) повинні вимагати від осіб, що подали заяву, повного викладення обставин, якими обґрунтовуються дані вимоги, й посилання на засоби їх доказування. Наприклад, у заяві про розірвання шлюбу має бути зазначено дату й місце реєстрації шлюбу, мотиви його розірвання, чи є від шлюбу неповнолітні діти, при кому з батьків вони перебувають, пропозиції щодо участі подружжя в утриманні та вихованні дітей після розірвання шлюбу, чи заявляються інші вимоги, які може бути вирішено одночасно з позовом про розірвання шлюбу. До заяви додаються: свідоцтво про реєстрацію шлюбу, копії свідоцтв про народження дітей, довідки щодо розміру заробітку та інших доходів, а також усі необхідні документи відповідно до заявлених вимог. Якщо заява не відповідає вимогам закону, слід застосовувати правила ст. 121 ЦПК.

5. Позов про розірвання шлюбу з особою, яка не має в Україні місця проживання або місце проживання якої невідоме, може пред'являтися за місцем знаходження майна відповідача, або за останнім відомим місцем його проживання чи перебування (ч. 10 ст. 110 ЦПК) (1618-15), а у випадку, коли з позивачем проживають його малолітні або неповнолітні діти або якщо він не може за станом здоров'я чи з інших поважних причин виїхати до місця проживання відповідача - за місцем проживання позивача. За домовленістю подружжя справа може розглядатися за місцем проживання будь-кого з них (ч. 2 ст. 110 ЦПК).

Відповідно до ст. 111 ЦПК (1618-15) Верховний Суд України визначає підсудність справи про розірвання шлюбу тільки в разі, якщо ніхто з подружжя не проживає в Україні.

У разі розірвання шлюбу між громадянином України та іноземцем або особою без громадянства, один з яких проживає в Україні, питання підсудності визначається за загальними правилами, встановленими ст. 110 ЦПК (1618-15).

6. З огляду на те, що відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 107 СК (2947-14) розірвання шлюбу з особами, що визнані безвісно відсутніми, незалежно від наявності у подружжя неповнолітніх дітей здійснюється державним органом РАЦС за заявою одного з подружжя, при зверненні з таким позовом до особи, стосовно якої протягом року в місці її проживання немає відомостей про місце її перебування, суддя роз'яснює позивачу підстави та порядок визнання особи безвісно відсутньою (ст. 43 Цивільного кодексу України (435-15) (далі - ЦК), статті 246 - 249 ЦПК) (1618-15).

Однак якщо один із подружжя не бажає звертатися до суду із заявою про визнання другого з подружжя безвісно відсутнім, суддя не може відмовити у відкритті провадження у справі за заявою про розірвання шлюбу. У таких випадках суд повинен розглянути позов на загальних підставах.

7. Передбачений п. 2 ч. 1 ст. 107 СК (2947-14) порядок розірвання шлюбу державним органом РАЦС за заявою одного з подружжя, якщо другий з подружжя визнаний недієздатним, не поширюється на випадки розірвання шлюбу з особами, цивільну дієздатність яких обмежено судом відповідно до ст. 36 ЦК (435-15). Розірвання шлюбу за позовами, пред'явленими до зазначених осіб або цими особами, здійснюється в загальному порядку.

8. Розірвання шлюбу судом за спільною заявою подружжя, яке має дітей (ст. 109 СК) (2947-14), провадиться в окремому провадженні у випадку, якщо існує взаємна згода подружжя щодо розірвання шлюбу. При розгляді справи суд встановлює, чи відповідає заява про розірвання шлюбу дійсній волі дружини та чоловіка, та чи не будуть після розірвання шлюбу порушені їх особисті та майнові права, а також права їх дітей.

Для захисту інтересів неповнолітніх дітей суд має перевірити зміст письмових договорів, які подружжя подає під час розгляду справи про розірвання шлюбу. Відповідно до ст. 109 СК (2947-14) подружжя має право подати письмовий договір, в якому передбачити:

- з ким з них будуть проживати діти;
- яку участь у забезпеченні умов їхнього життя братиме той із батьків, хто буде проживати окремо;
- умови здійснення ним права на особисте виховання дітей.

Крім того, подружжя подає до суду договір про розмір аліментів на дитину (дітей). Судам слід перевіряти дотримання нотаріального посвідчення такого договору. У ньому сторони передбачають способи виконання батьками обов'язку утримувати дитину тим з них, хто проживає окремо від дитини. Сторони передбачають у договорі також порядок, умови та форми (грошова і (або) натуральна) надання утримання одним з батьків.

При розірванні шлюбу за спільною заявою подружжя, яке має дітей, суд ухвалює рішення про розірвання шлюбу після спливу одного місяця від дня подачі заяви, якщо її не відкликано хоча б одним із подружжя.

9. Згідно з ч. 2 ст. 110 СК (2947-14) позов про розірвання шлюбу не може бути пред'явлено протягом вагітності дружини та протягом одного року після народження дитини, крім випадків, коли один із подружжя вчинив протиправну поведінку, яка містить ознаки злочину щодо другого з подружжя або дитини. Вказане обмеження стосується як чоловіка, так і дружини, включаючи випадки, коли дитина народилася мертвою або померла до досягнення нею одного року.

Встановивши зазначені обставини, суддя відмовляє у відкритті провадження у справі за заявою про розірвання шлюбу, а якщо воно було відкрито, - припиняє провадження у справі. Ухвали такого роду не є перепорою для повторного звернення до суду з тих самих підстав у зв'язку зі зміною обставин, згаданих у вказаній нормі.

Позов про розірвання шлюбу може бути пред'явлено протягом вагітності дружини, якщо батьківство зачатої дитини визнано іншою особою, а також до досягнення дитиною одного року за умови, якщо батьківство щодо неї визнано іншою особою або за рішенням суду відомості про чоловіка як батька дитини виключено із актового запису про народження дитини (частини 3, 4 ст. 110 СК) (2947-14).

10. Проголошена Конституцією України (254к/96-ВР) охорона сім'ї державою полягає, зокрема, в тому, що шлюб може бути розірвано в судовому порядку лише за умови, якщо встановлено, що подальше спільне життя подружжя і збереження шлюбу суперечитиме інтересам одного з них чи інтересам їх дітей. Із цією метою суди повинні уникати формалізму при вирішенні позовів про розірвання шлюбу, повно та всебічно з'ясовувати фактичні взаємини подружжя, дійсні причини позову про розірвання шлюбу, враховувати наявність малолітньої дитини, дитини-інваліда та інші обставини життя подружжя, забезпечувати участь у судовому засіданні, як правило, обох сторін, вживати заходів до примирення подружжя.

Передбачене ч. 1 ст. 111 СК (2947-14) вжиття судом заходів щодо примирення подружжя застосовується у випадку відсутності згоди одного з них на розірвання шлюбу за ініціативою однієї зі сторін або суду у формі відкладення розгляду справи слуханням та надання сторонам строку на примирення (ч. 5 ст. 191 ЦПК) (1618-15). Судам слід використовувати надану законом можливість відкласти розгляд справи для примирення подружжя, особливо за наявності неповнолітніх дітей.

При визначенні строку на примирення суд заслуховує думку сторін та враховує конкретні обставини справи.

Ухвала суду про відкладення розгляду справи слуханням та надання сторонам строку на примирення не підлягає оскарженню в

апеляційному та касаційному порядку (статті 293, 324 ЦПК) (1618-15).

Якщо після закінчення призначеного судом строку примирення подружжя не відбулося і хоча б один з них наполягає на припиненні шлюбу, суд вирішує справу по суті.

11. Рішення суду у справі про розірвання шлюбу повинно відповідати вимогам ст. 215 ЦПК (1618-15). У ньому, зокрема, має бути зазначено дату й місце реєстрації шлюбу, час та причини фактичного його припинення, мотиви, з яких суд визнав збереження сім'ї можливим чи неможливим, обґрунтовані висновки з приводу інших заявлених вимог. У резолютивній частині рішення слід навести відомості, необхідні для реєстрації розірвання шлюбу в органах РАЦС.

Скасування рішення суду про розірвання шлюбу в разі, коли його було зареєстровано в органах РАЦС і подружжя (або один із них) взяли новий шлюб, можливе тільки у випадку, коли при його постановленні були допущені істотні порушення норм матеріального або процесуального права. Розглядаючи справу після скасування попереднього рішення про розірвання шлюбу, суд повинен з'ясувати, чи не було його зареєстровано в органах РАЦС, і вирішити питання про анулювання цього запису.

12. При застосуванні положень статей 119, 120 СК (2947-14) судам необхідно враховувати, що інститути окремого проживання та розірвання шлюбу мають самостійний характер.

Рішення про розірвання шлюбу суд приймає, якщо його подальше збереження є неможливим, суперечить інтересам одного з подружжя чи їхніх дітей, у той час як підставою для встановлення режиму окремого проживання подружжя є неможливість чи небажання дружини і (або) чоловіка проживати спільно. За відсутності взаємної згоди подружжя на встановлення сепарації волевиявлення одного з них має бути обґрунтованим.

Режим окремого проживання може встановлюватися судом не тільки за позовом одного з подружжя, а й за заявою подружжя, яке досягло спільної згоди.

Вирішуючи заяву в порядку ст. 119 СК (2947-14), суд повинен встановити фактичні взаємини сторін і переконатися в доцільності сепарації для того, щоб узаконений спосіб окремого проживання не був формальним засобом вирішення спірних майнових питань.

13. Згідно з СК (2947-14) шлюб може бути визнано недійсним за рішенням суду або за заявою заінтересованої особи до органу РАЦС.

Позасудовий порядок визнання шлюбу недійсним настає при вчиненні сторонами при укладенні шлюбу таких істотних порушень умов вступу в шлюб, в силу яких він вважається недійсним і без рішення суду (ст. 39 СК) (2947-14), зокрема у разі реєстрації шлюбу з особою, яка одночасно перебуває в іншому зареєстрованому шлюбі; між особами, які є родичами прямої лінії споріднення, а також між рідними братом і сестрою; особою, яка до того була

визнана недієздатною. У вказаних випадках за заявою заінтересованої сторони орган РАЦС анулює актовий запис про шлюб.

При розгляді судом справ про визнання шлюбу недійсним слід мати на увазі, що за наявності одних підстав суд зобов'язаний, а за наявності інших суд може визнати шлюб недійсним.

За рішенням суду шлюб обов'язково визнається недійсним, якщо він був зареєстрований без вільної згоди жінки або чоловіка, а також у разі його фіктивності (ст. 40 СК) (2947-14). Шлюб не може бути визнано недійсним, якщо на момент розгляду справи відпали обставини, які засвідчують відсутність згоди особи на шлюб або її небажання створити сім'ю.

У випадках, передбачених ст. 41 СК (2947-14), шлюб за рішенням суду може бути визнаний недійсним. У даному разі вирішення цього питання залежить від встановлених судом обставин. СК вказує на підстави, за яких шлюб може бути визнано недійсним, зокрема коли шлюб було укладено між усиновлювачем і усиновленою дитиною; двоюрідними братом і сестрою чи іншими родичами; з особою, яка не досягла шлюбного віку, тощо. Разом з тим, наявності одного із вказаних фактів недостатньо для визнання шлюбу недійсним. Таким чином, вирішуючи справу, судам слід брати до уваги те, наскільки цим шлюбом порушено права та інтереси особи, тривалість спільного проживання подружжя, характер їх взаємин, а також інші обставини, що мають істотне значення.

Наявність рішення суду про розірвання шлюбу є перешкодою для визнання цього шлюбу недійсним.

14. У випадку коли при розірванні шлюбу в судовому порядку встановлено, що подружжя не досягло згоди про те, з ким із них будуть проживати неповнолітні діти, про порядок та розмір виплати коштів на утримання дітей, дружини (чоловіка), а також про поділ спільного майна подружжя, або буде встановлено, що такої згоди досягнуто, але вона порушує інтереси дітей чи одного з подружжя, суд вирішує зазначені питання по суті одночасно з вимогою про розірвання шлюбу з дотриманням закону, який регулює ці правовідносини.

У справах позовного провадження одночасно з розглядом позовної заяви про розірвання шлюбу може бути розглянуто й вимогу про визнання шлюбного договору недійсним повністю або частково з підстав, установлених ЦК (435-15), оскільки такі вимоги є взаємопов'язаними.

15. Звернути увагу судів на те, що хоча розірвання шлюбу, здійснене на підставі рішення суду, потребує подальшої реєстрації у державному органі РАЦС, моментом припинення шлюбу є день набрання чинності рішенням суду про його розірвання (ч. 2 ст. 114 СК) (2947-14). Це правило не поширюється на випадки, коли шлюб було розірвано у судовому порядку до 1 січня 2004 р., тобто до дня набрання чинності СК.

Відповідно до ч. 1 ст. 115 СК (2947-14) розірвання шлюбу, здійснене за рішенням суду, має бути зареєстроване в державному

органі РАЦС за заявою колишньої дружини або чоловіка. Сімейне законодавство не передбачає можливості розірвання шлюбу представником одного з подружжя або їх обох за довіреністю останніх, а правила ЦК (435-15) про представництво, довіреність і доручення на ці правовідносини не поширюються.

Початок позовної давності для вимоги про поділ спільного майна подружжя, шлюб якого розірвано, обчислюється не з дати прийняття постанови державного органу РАЦС (статті 106, 107 СК) (2947-14) чи з дати набрання рішенням суду законної сили (статті 109, 110 СК), а від дня, коли один із співвласників дізнався або міг дізнатися про порушення свого права власності (ч. 2 ст. 72 СК).

16. У рішенні суду про розірвання шлюбу має бути зазначено, в якому розмірі та з кого (з одного чи з обох з подружжя) стягується судовий збір (державне мито). Оскільки згідно із законодавством при подачі позовної заяви про розірвання шлюбу судовий збір (державне мито) оплачує позивач (спільну заяву подружжя - обоє з подружжя), а визначена судом сума, що сплачується в дохід держави при реєстрації розірвання шлюбу, підлягає стягненню з одного з подружжя або з них обох, то сплачена позивачем при подачі позовної заяви (подружжям при подачі спільної заяви) сума судового збору (державного мита) не повинна включатися до складу витрат, що сплачуються в дохід держави при реєстрації розірвання шлюбу.

17. Відповідно до ч. 1 ст. 76 СК (2947-14) розірвання шлюбу не припиняє права особи на утримання, яке виникло у неї за час шлюбу.

Право на утримання відповідно до вказаної норми мають також жінка та чоловік, які не перебували у шлюбі між собою і під час спільного проживання стали непрацездатними за умови тривалого часу проживання однією сім'єю (ч. 1 ст. 91 СК) (2947-14).

Таке право припиняється у зв'язку зі зміною інших обставин, які були передумовою його виникнення, зокрема у разі поновлення працездатності такої особи, укладення нового шлюбу.

18. При вирішенні спору про місце проживання дитини належить звертати особливу увагу на її вік та з'ясовувати, з ким із батьків вона бажає проживати.

Судам слід враховувати також положення ст. 160 СК (2947-14), якою передбачено, що місце проживання дитини, яка не досягла десяти років, визначається за згодою батьків, яка досягла десяти років, - за спільною згодою батьків та самої дитини, а місце проживання дитини, яка досягла чотирнадцяти років, визначається нею самою.

19. Вирішуючи спори про поділ майна подружжя, суди повинні враховувати, що само по собі розірвання шлюбу не припиняє права спільної сумісної власності подружжя на майно, набуте за час шлюбу. Проте розпорядження таким майном після розірвання шлюбу здійснюється колишнім подружжям виключно за взаємною згодою відповідно до положень ЦК (435-15), оскільки в таких випадках

презумпція згоди одного з подружжя на укладення другим договорів з розпорядження майном, що є у спільній сумісній власності подружжя вже не діє.

20. При застосуванні ст. 74 СК (2947-14), що регулює поділ майна осіб, які проживають у фактичних шлюбних відносинах, судам необхідно враховувати, що правило зазначеної норми поширюється на випадки, коли чоловік та жінка не перебувають у будь-якому іншому шлюбі і між ними склалися усталені відносини, що притаманні подружжю.

21. При вирішенні питання щодо можливості розгляду у процесі про розірвання шлюбу вимоги про поділ спільного майна подружжя судам слід мати на увазі, що у випадках, коли такий поділ зачіпає інтереси третіх осіб (наприклад, коли майно є власністю селянського (фермерського) господарства, іншого суб'єкта підприємницької діяльності - юридичної особи, до складу співзасновників яких, крім подружжя та їхніх неповнолітніх дітей, входять і інші особи, або власністю житлово-будівельного чи іншого кооперативу, член якого ще не повністю вніс свій пайовий внесок, у зв'язку з чим не набув права власності на відповідне майно, виділене йому кооперативом у користування), суду належить обговорити питання про виділення цієї вимоги у самостійне провадження в порядку ст. 126 ЦПК (1618-15).

Зазначений підхід не застосовується у випадках поділу грошових сум (вкладів), внесених у банківські (фінансові) установи за договорами банківського вкладу (депозиту) за рахунок заробітної плати, пенсії, стипендії, інших доходів подружжя, оскільки при поділі таких коштів права зазначених установ не зачіпаються. Ці вклади, незалежно від їх виду та від того, на чие ім'я з подружжя вони внесені, відповідно до ст. 61 СК (2947-14) є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

22. Поділ спільного майна подружжя здійснюється за правилами, встановленими статтями 69-72 СК (2947-14) та ст. 372 ЦК (435-15). Вартість майна, що підлягає поділу, визначається за погодженням між подружжям, а при недосягненні згоди - виходячи з дійсної його вартості на час розгляду справи.

Якщо шлюбним договором змінено передбачений законом режим спільної сумісної власності, то при розгляді спору про поділ майна подружжя суду необхідно виходити з умов такого договору. При цьому слід мати на увазі, що в силу ч. 4 ст. 93, ч. 1 ст. 103 СК (2947-14) положення шлюбного договору, що ставлять одного з подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище, порушують його права та інтереси, на вимогу такої сторони за рішенням суду можуть бути визнані недійсними з підстав, установлених ЦК (435-15).

23. Вирішуючи спори між подружжям про майно, необхідно встановлювати обсяг спільно нажитого майна, наявного на час припинення спільного ведення господарства, з'ясовувати джерело і час його придбання. Спільною сумісною власністю подружжя, що

підлягає поділу (статті 60, 69 СК (2947-14), ч. 3 ст. 368 ЦК) (435-15), відповідно до частин 2, 3 ст. 325 ЦК можуть бути будь-які види майна, за винятком тих, які згідно із законом не можуть їм належати (виключені з цивільного обороту), незалежно від того, на ім'я кого з подружжя вони були придбані чи внесені грошовими коштами, якщо інше не встановлено шлюбним договором чи законом.

Спільною сумісною власністю подружжя, зокрема, можуть бути: квартири, жилі й садові будинки; земельні ділянки та насадження на них, продуктивна і робоча худоба, засоби виробництва, транспортні засоби; грошові кошти, акції та інші цінні папери, паенакопичення в житлово-будівельному, дачно-будівельному, гаражно-будівельному кооперативі; грошові суми та майно, належні подружжю за іншими зобов'язальними правовідносинами, тощо.

Майно, яке належало одному з подружжя, може бути віднесено до спільної сумісної власності укладеною при реєстрації шлюбу угодою (шлюбним договором) або визнано такою власністю судом з тих підстав, що за час шлюбу його цінність істотно збільшилася внаслідок трудових або грошових затрат другого з подружжя чи їх обох.

24. До складу майна, що підлягає поділу включається загальне майно подружжя, наявне у нього на час розгляду справи, та те, що знаходиться у третіх осіб. При поділі майна враховуються також борги подружжя та правовідносини за зобов'язаннями, що виникли в інтересах сім'ї (ч. 4 ст. 65 СК) (2947-14).

Не належить до спільної сумісної власності майно одного з подружжя, набуте особою до шлюбу; набуте за час шлюбу на підставі договору дарування або в порядку спадкування; набуте за час шлюбу, але за кошти, які належали одному з подружжя особисто; речі індивідуального користування, в тому числі коштовності, навіть якщо вони були придбані за рахунок спільних коштів подружжя; кошти, одержані як відшкодування за втрату (пошкодження) речі, що належала особі, а також як відшкодування завданої їй моральної шкоди; страхові суми, одержані за обов'язковим або добровільним особистим страхуванням, якщо страхові внески сплачувалися за рахунок коштів, що були особистою власністю кожного з них. Що стосується премії, нагороди, одержаних за особисті заслуги, суд може визнати за другим з подружжя право на їх частку, якщо буде встановлено, що він своїми діями сприяв її одержанню.

25. Вирішуючи питання про поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, зокрема неподільної речі, суди мають застосовувати положення частин 4, 5 ст. 71 СК (2947-14) щодо обов'язкової згоди одного з подружжя на отримання грошової компенсації та попереднього внесення другим із подружжя відповідної грошової суми на депозитний рахунок суду.

За відсутності такої згоди присудження грошової компенсації може мати місце з підстав, передбачених ст. 365 ЦК (435-15), за умови звернення подружжя (одного з них) до суду з таким позовом

(ст. 11 ЦК) та попереднього внесення на депозитний рахунок суду відповідної грошової суми.

У разі коли жоден із подружжя не вчинив таких дій, а неподільні речі не можуть бути реально поділені між ними відповідно до їх часток, суд визнає ідеальні частки подружжя в цьому майні без його реального поділу і залишає майно у їх спільній частковій власності.

26. При вирішенні питання про поділ майна у вигляді акцій, частки (паю, доли) у фондах корпоративних господарських організацій судам слід виходити з того, що питання їх поділу вирішується залежно від виду юридичної особи, організаційно-правової форми її діяльності, характеру правовідносин подружжя з цим суб'єктом.

27. Відповідно до ст. 177 ЦК (435-15) об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші та цінні папери.

Згідно зі ст. 6 Закону України від 23 лютого 2006 р. N 3480-IV (3480-15) "Про цінні папери та фондовий ринок" акція є іменним цінним папером, який посвідчує майнові права його власника (акціонера) щодо акціонерного товариства, а також немайнові права, передбачені законодавчими актами, що регулюють питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств.

Акції можуть бути об'єктом права спільної сумісної власності і предметом поділу між подружжям, якщо вони були придбані за їх спільні кошти.

28. Статтею 12 Закону України від 19 вересня 1991 р. N 1576-XII (1576-12) "Про господарські товариства" встановлено, що власником майна, переданого йому засновниками і учасниками, є саме товариство. Вклад до статутного фонду господарського товариства не є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Виходячи зі змісту частин 2, 3 ст. 61 СК (2947-14), якщо вклад до статутного фонду господарського товариства зроблено за рахунок спільного майна подружжя, в інтересах сім'ї, той із подружжя, хто не є учасником товариства, має право на поділ одержаних доходів.

У разі використання одним із подружжя спільних коштів усупереч ст. 65 СК (2947-14) інший із подружжя має право на компенсацію вартості його частки.

29. Відповідно до положень статей 57, 61 СК (2947-14), ст. 52 ЦК (435-15) майно приватного підприємства чи фізичної особи - підприємця не є об'єктом спільної сумісної власності подружжя.

Інший із подружжя має право тільки на частку одержаних доходів від цієї діяльності.

30. Рівність прав кожного із подружжя на володіння, користування і розпоряджання майном, що належить їм на праві спільної сумісної власності (якщо інше не встановлено домовленістю між ними) та необхідність взаємної згоди подружжя на розпорядження

майном, що є об'єктом права його спільної сумісної власності, передбачено ч. 1 ст. 63, ч. 1 ст. 65 СК (2947-14).

У випадку коли при розгляді вимоги про поділ спільного сумісного майна подружжя буде встановлено, що один із них здійснив його відчуження чи використав його на свій розсуд проти волі іншого з подружжя і не в інтересах сім'ї чи не на її потреби або приховав його, таке майно або його вартість враховується при поділі.

Якщо за час окремого проживання подружжя після фактичного припинення шлюбних відносин спільне майно його членами не придбавалося, суд відповідно до ч. 6 ст. 57 СК (2947-14) може визнати особистою приватною власністю дружини, чоловіка майно, набуте кожним з них за цей період та за вказаних обставин, і провести поділ тільки того майна, що було їхньою спільною власністю до настання таких обставин.

При вирішенні спору про поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, суд згідно з частинами 2, 3 ст. 70 СК (2947-14) в окремих випадках може відступити від засади рівності часток подружжя, враховуючи обставини, що мають істотне значення для справи, а також інтереси неповнолітніх дітей, непрацездатних повнолітніх дітей (за умови, що розмір аліментів, які вони одержують, недостатній для забезпечення їхнього фізичного, духовного розвитку та лікування). Під обставинами, що мають істотне значення для справи, потрібно розуміти не тільки випадки, коли один із подружжя не дбав про матеріальне забезпечення сім'ї, приховав, знищив чи пошкодив спільне майно, витрачав його на шкоду інтересам сім'ї, але і випадки коли один із подружжя не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку чи доходу (ч. 1 ст. 60 СК).

Рішення суду повинно містити мотиви та обґрунтування відступу від засади рівності часток подружжя у їхньому спільному майні.

Інтереси неповнолітніх дітей, непрацездатних повнолітніх дочки, сина або другого з подружжя, що заслуговують на увагу, можуть враховуватися судом при визначенні способу поділу спільного майна в натурі й у тому разі, коли суд не відступив від засади рівності часток.

31. Визнати такими, що втратили чинність, пункти 1-12, 23, 24 постанови Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 1998 р. N 16 (v0016700-98) "Про застосування судами деяких норм Кодексу про шлюб та сім'ю України".

Голова Верховного Суду України

В.В.Онопенко

Секретар Пленуму Верховного
Суду України

Ю.Л.Сенін